

MEYAN KÖKÜ

Eski Bir İlâca Yeni Etkiler

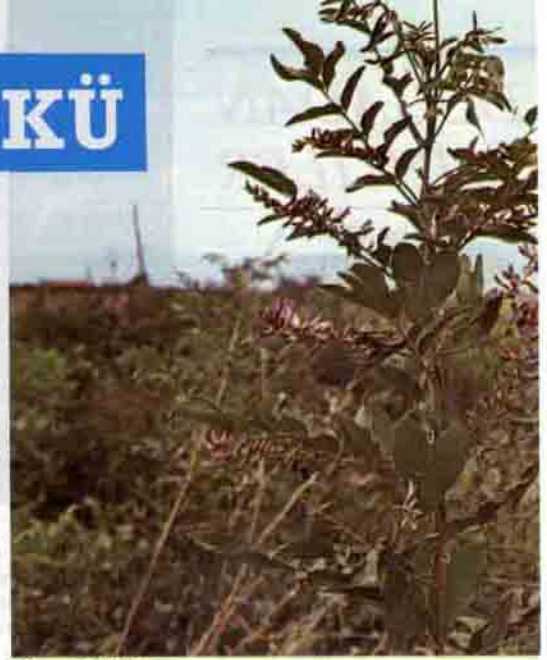
Meyanın eski ve yeni kullanılışları, bize bu droğun ilâç olarak ihmal edilmemesi gereğini açıklıyor. Acaba, kola ve gazoz tipi içeceklerin yerine, arada bir meyan şerbeti mi içsek! Ne dersiniz?

Prof. Dr. Ekrem SEZİK*

Meyan kökü, *Glycyrrhiza glabra* L. (leguminosae) bitkisinin kabuğu soyulduktan sonra veya soyulmadan güneşte kurutulmuş köklerdir. Kökler, odunsu yapıdadır. Bu kökler ve köklerden elde edilen meyan balı, çok eski zamanlardan beri drog (biyolojik asıllı ilâç hammaddesi) olarak kullanılmıştır. Ninva'da bulunan Sümerlere ait tıbbî tabletlerde, Hititlere ait tabletlerde, meyan kökünün değişik amaçlar için kullanıldığı kayıtlıdır. Çin tıbbinin başlangıcından itibaren kullanılmış ve hâlâ yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Her derde deva ve bilhassa panzehir olarak uzun yıllar kullanılmış olan tiryakların terkibine giren droglardan biridir. 1837 Fransız Kodeksi'nde, meyan balının da bulunduğu bir tiryak kayıtlıdır. İslâmî tıpta da, meyan balı (Beyan balı adı ile) kullanılmıştır. Örneğin Sultan III. Mehmet için hazırlanan "Terkib-i Şahî"nin terkiibinde bulunan 6 drogdan biridir. 1873 yılındaki bir kayda dayanarak, Hekimbaşı'nın ilâç yapımında kullandığı droglar arasında, meyanın da bulunduğu söyleyebiliriz.

Maksadım, meyanın tarihçesini vermek değil. Bu droğun, eski bir drog olduğunu belirtmek ve üzerinde bugünün modern yöntemleri ile yapılan çalışmalar ile yeni kullanılış alanlarının bulunduğunu açıklamak. Dolayısıyla yüzlerce yıldır kullanılan drogların, artık bunlar ömürlerini doldurmuş, eski, işe yaramaz ilâçlardır, modern tedavilerde yerleri yoktur şeklindeki fikirlerin, yanılma paylarının bulunabileceğini meyan örneği ile açıklamaya çalışmaktım.

Modern yöntemlerle yapılan çalışmalara ve meyanın kullanılışlarına geçmeden, meyan kökünü veren bitkiyi biraz tanıyalım.

Meyan bitkisi.

Bitki, otsu, 30-60 cm yükseklikte, pennat yapraklı, mavimsi mor küçük çiçekli ve çok yıllıktır. Anadolu'da yaygın olarak bulunurdu. Fakat tarımın ilerlemesi, bu bitkinin azalmasına neden olmuştur. Bitki nadasa bırakılan tarlalarda, dere ve nehir kenarlarındaki kumluklarda, bazen yol kenarlarında yetişir. Tarlaların traktörle sürülmesi sırasında, köklerin toprak üzerine çıkması, yabancı ot mücadelesi için ilâç kullanılması, meyan kökü elde edilmek üzere yoğun bir şekilde köklerin kazılması gibi nedenlerden dolayı, Batı Anadolu'da ve tarımın geliştiği diğer bölgelerde artık seyrek bulunmaktadır. Halen Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaygındır. Anadolu'da bulunan varyeteleri üzerinde yapılan çalışmalarda "var.glabra" dan, daha çok etkili madde taşıdığı için, drog elde edilmesinin daha uygun olacağı gösterilmiştir.

Meyan kökü, halen Siirt ve Muş civarında ticarî ölçülerde elde edilmekte ve ticarete sevk edilmektedir. Bu drog, yurt içinde kullanıldığı gibi, yıllardır ihraç edilen bir bitki ürünüdür. Meyan kökü, yılda üç-dörtbin ton, meyan balı ise, dört-yüz-beşyüz ton civarında ihraç edilmektedir. Yurt içinde kullanılır da bu miktara ilâve edildiğinde, meyanın ne kadar çok toplandığı ve dolayısıyla, tahrip edildiği de ortaya çıkmaktadır. Batı Anadolu'da adeta tükenmiş olmasını da bu bilgi açıklayabilir sanırım. Bu da, bu konuda doğayı koruma açısından çıkarılacak bir sonuçtur.

Meyan kökü, yurt içinde meyan şerbeti hazırlanmasında, meyan balı elde edilmesinde, bazı ilâçların hazırlanmasında ve halk ilâcı olarak kullanılmaktadır.

Yolunuz Çukurova ve Güneydoğu Anadolu'ya düşüyse, sırtında özel kabıyla satış yapan "meyan şerbetçisi"ne rastlamışsınızdır. Meyan şerbeti, bu bölgelerde halkın, bilhassa yazın severek içtiği alkolsüz

* Gazi Üniv., Eczacılık Fakültesi, ANKARA.

bir içkidir. Gelin, meyan şerbetinin hazırlanışını kısaca görelim. Kurutulmuş kökler, tahta tokmaklarla dövülerek lif haline getirilir. Bu lifler, bir miktar karbonat ile yoğrulur; koku vermek için biraz tarçın tozu ilâve edilir; tahta tekneye doldurulur. Teknenin üzerine su ilâve edilir; bir süre bekletilir. Teknenin dibindeki delikten alınan sıvı, tekrar liflerin üzerine ilâve edilir ve bu işleme uzun süre devam edilir. Sıvı istenen renk ve tadı alınca aktarma işine son verilir. Sulandırılır; özel kabına konur ve satışa çıkarılır. Meyan şerbeti esmer renkli, tatlı bir sıvıdır. Serinletici özelliğinin yanında, göğüs yumuşatıcı, balgam söktürücü ve öksürüğe karşı olan etkilerinden dolayı kullanılır. Son yıllarda, gazoz ve kola tipi meşrubatların aşırı reklâmla desteklenen kullanımı, meyan şerbeti içimini ve dolayısıyla değişik kıyafetli meyan şerbetçilerinin de sayısını oldukça azaltmıştır.

Meyan balı, bir ekstre'dir. Bu ekstre, meyan kökunun su ile ekstre edilip yoğunlaştırılması ve suyunun % 14-16' ya kadar uçurulması ile elde edilir. Ticarete toz, silindir şeklindeki çubuklar veya dört köşeli bloklar halinde bulunur. Parlak siyah renkli, kendine has tadı olan bir drogdur. Türkiye'de İzmir ve Sirt'de meyan balı elde edilen 2 fabrika bulunmaktadır. Meyan balı, tütünün kokulandırılmasında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Meyan kökü, aktarlarda öksürük kesici, balgam söktürücü, nefes darlığı ve bronşitte, kaynatılarak elde edilen çözeltici halinde kullanılmak üzere satılmaktadır. Ayrıca sigarayı bırakmak isteyenlere de meyan kökü emmeleri tavsiye edilmektedir!

Meyan kökü ve balı, eczacılık açısından önemli midir? Bu sorunun cevabını bazı örneklerle verelim. Meyan kökü, tarihî "mesir macunu"nun formülünde bulunduğu gibi, Türk Kodeksi'nin Diüretik* toz, "Ekspektoran** toz gibi karışımlarında yer almıştır. Meyan kökü, değişik preparatları halinde göğüs yumuşatıcı, ekspektoran, diüretik ve tat düzeltici olarak uzun yıllar kullanılmıştır. Meyan kökü tozu, "Poudre de Regliss" adı ile pilüllerin*** hazırlanmasında tozlayıcı madde olarak kullanılmıştır.

Meyan kökü.

(*) Diüretik - İdrar sökücü.

(**) Ekspektoran - Balgam söktürücü.

(***) Pilül - Yuvarlak, küçük haplar.

Muş'ta meyan kökü yığınları.

Meyan şerbeti hazırlanması - ekstraksiyon.

Nizip'te bir meyan şerbetçisi.

Kimyasal Yapı

Meyanda, glisirhizin adı verilen triterpenik yapıda bir saponozit (sulu çözeltisi çalkalandığında, kalıcı köpük veren ve kanı hemoliz edebilen maddeler) ve flavonoid yapısında maddeler taşımaktadır. Meyan, bu iki madde grubunun beraberce meydana getirdiği bir etkiye sahiptir.

Glisirhizin, şekerden 50-100 defa daha tatlı olan

Zusammensetzung/Composition:
Succus liquiritiae deglyc. standard. 0,380 g, Aluminium hydroxydatum colloidalis 0,100 g, Magnesium subcarbonicum 0,200 g, Natrium bicarbonicum 0,100 g, Cort. Rhamni Frang. 0,030 g, Fructus Foeniculi 0,020 g, Rhiz. Galami 0,010 g, Excip. q.s. compr. Nr. 1

Meyan balı taşıyan ülser ilacının formülü.

bir maddedir; kalori değeri düşüktür; fakat yan etkileri dolayısıyla, suni tatlandırıcı olarak kullanılamamıştır. Yan etkileri gidermek üzere, amonyum tuzu (glycamil) hazırlanmış ve ilaçlarda tat düzeltici olarak kullanılmaya başlanmıştır.

^ Meyan kökü, öksürük şuruplarında balgam söktürücü (ekspektoran), meyan balı ise, salgıyı artırıcı etkide olduğu için, öksürük pastillerinde veya bitkisel şekerlerde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Ülkemizde de, bazı pastillerin formüllerinde bulunmaktadır.

Glisirhizinin, antienflamatuvar (iltihaba karşı) etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu maddenin hidrolizi ile glisiretik asit elde edilir. Glisiretik asit, antienflamatuvar etkiye sahiptir. Bu madde, halen piyasada bulunan ve ülsere karşı kullanılan ilaçların formülünde yer almaktadır.

Meyan kökünün düşük oranda glisirhizin taşıyan ekstreleri, gastrik ülser tedavisinde kullanılmaktadır. Glisirhizin, addison hastalığının tedavisinde de kullanılmıştır. Bakınız meyan şerbetinden nerelere geldik! Meyanın kullanılışı bu kadar değil, daha var.

Meyan kökü, geleneksel Çin tıbbında da yaygın

Meyan balı taşıyan bitkisel şekerler.

Meyan balı taşıyan bir pastil-İsviçre

bir şekilde kullanılmaktadır. Ayrıca geleneksel Japon tıbbında (KAMPO), "kanzo" adı ile kullanılmaktadır. Kanzoda sadece meyan kökü bulunur. Diğer iki kampo ilacı "shosaiko-to" ve "ninjin-to" dur. Bu iki ilacın da terkinde meyan kökü bulunmaktadır. Bu ilacın da terkinde meyan kökü bulunmaktadır. Bu ilaçlar HIV (Human immune deficiency virus) taşıyan 9 hastaya verildiğinde, bu kişilerin kanlarındaki lenfosit sayısında artış görülmüştür. HIV, lenfositleri tahrip eder; dolayısıyla HIV taşıyanlarda, AIDS hastalarında olduğu gibi, lenfosit sayısında azalma görülmüştür. Araştırmacılar, bu bulgudan hareketle, bu ilaçların AIDS hastalığının yayılmasını önlemede kullanılabileceğini ileri sürmektedirler.

Japonya'da 1987 yılında yapılan bir tıp kongresinde "Kanzo" nun, AIDS virüsü taşıyanları bu hastalığa yakalanmaktan koruduğu bildirilmiştir. Araştırmacılar bu ilacı iki AIDS'li, 2 ARC (AIDS-Related Complex) ve 7 AIDS virüsü portöründen meydana gelen hasta grubuna (günde 10 mg/kg glisirhizin üzerinden hesaplanan dozda) ilk üç hafta için haftada bir, takip eden haftalarda haftada üç defa uygulamışlardır. Sonuç olarak, lenfositlerin T4 hücrelerin sayısının, 7 AIDS virüsü portöründen dördünde 1 mm³ kanda 1,30-1,66 defa arttığı, birinde ise virüsün sebep olduğu lenfodülündeki şişmenin azaldığı tespit edilmiştir. İlacın etkisi bir yıl sürmekte ve hiçbir yan etkisi bulunmamaktadır.

Yukarıda kısaca verdiğim bulgulara göre, kampo ilaçları ve dolayısıyla meyan kökü, AIDS hastalığı tarafından bozulan bağışıklık sisteminin normale dönmesinde rol oynamakta, yani AIDS'in bazı belirtilerinin ortaya çıkmasını önlemektedir. Tabii bu bilgiden, meyanın AIDS'e karşı hemen kullanılabilecek bir ilaç olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Ama, eski, kenara itilmiş drogların bile üzerinde araştırmalar yapıldığı takdirde, eski kullanışlarını açıklayabilecek bulgulara ve hatta, yeni etki ve kullanışlara ulaşabileceğini göstermektedir.

**Çalışanlar, Kötülük Düşünmeye Vakit Bulamazlar.
Çalışmayanlar İse, Kendilerini Kötülükten Kurtaramazlar.**

Hz. Ali